

SZKAPLERZ

15. Sz. MB Dobrej Rady (1893) – 2 płatki białe, na jednym obraz Matki Bożej → Dobrej Rady, z podpisem: *Mater Boni Consilii*, na drugim herb pap. z napisem: *Filii, acquiesce consilii eius*.

16. Sz. św. Józefa (1898) – 2 płatki fioletowe z naszytymi na nich płatkami złotymi z białymi brzegami, na jednym płatku postać św. Józefa Oblubieńca z Dzieciątkiem i lilią w dłoni, w dolnej części napis: „Święty Józefie, Opiekunie Kościoła, módl się za nami”, na drugim płatku emblematy pap., gołębicą, krzyż i napis: „Duch Pański jest Jego przewodnikiem”.

17. Sz. Najśw. Serca Pana Jezusa (1900) – 2 płatki białe, na jednym przebite Serce Jezusa, na drugim wizerunek MB Miłosierdzia.

18. Sz. Najśw. Serc Jezusa i Maryi (1901) – 2 płatki białe, na jednym wyobrażenie Serca Jezusa otoczonego cierniem oraz Serca Maryi przebitego mieczem, pod nimi *arma Christi*, na drugim płatku czerwony krzyż.

19. Sz. św. Dominika (1903) – 1 lub 2 płatki białe, na jednym → Dominik kłęczący przed krucyfiksem, na drugim bł. Reginald z Orleanu przyjmujący habit z rąk Matki Bożej.

Ponadto w 1. poł. XVIII w. → Alfons Maria de Liguori wprowadził w redemptorystów sz. czteroraki (łącznie Trójcy Przenajświętszej, Niepokalanego Poczęcia NMP, Siedmiu Boleści Błogosławionej NMP i MB z Góry Karmel), zatwierdzony przez Stolicę Apost.; po jego śmierci przez dodanie sz. Męki Pańskiej powstał sz. pięcioraki; 1887 pap. Leon XIII zakazał noszenia sz. MB z Góry Karmel z in. na jednej tasemce.

A. Michel, DThC XIV 1254-1259; A. Ball, *Handbook of Catholic Sacramentals*, Huntington 1991 (*Katolickie sakramentalia*, Gd 2005, 157-180); T. Szkopek, *Szaty zbawienia*, Gd 2005; W. Bomba, *Dary nieba. Sz. Niepokalanego Serca Maryi, Sz. Męki Pańskiej i Najświętszych Serc Jezusa i Maryi*, Kr 2006; S.M. Kaldon, *Sz., który uzdrawia. Zielony sz. Maryi*, Kr 2006, 2009.

Jolanta Wasilewska

SZKAPLERZNA MATKA BOŻA, Matka Boża z Góry Karmel, tytuł Maryi związany z pobożnością szkaplerzną (→ szkaplerz II) oraz → karmelitami i → karmelitankami; wyrazem oddawanej mu czci są przedstawienia ikonogr. i sanktuarium maryjne.

1. **Kult** – Jego początki i rozwój związane są z pustelnikami, którzy na zboczach góry → Karmel, skupieni wokół kaplicy poświęconej NMP, dali początek karmelitom; w duchowości karm. od początku akcentowano synowską więź z Maryją i Jej opiekę, a także nawiązanie do tradycji proroka → Eliasza, co podkreślają dokumenty zak. z XIII-XIV w. oraz piśmiennictwo polemiczne z XIV-XV w. (m.in. *De institutione primorum monachorum* Filipa Ribota z końca XIV w. oraz *De patronatu et patrocinio BMV in dictum sibi Carmeli ordinem* Arnolda Bostiusza z 1479); w nast. wiekach karmelici akcentowali znaczenie szkaplerza i przywileju → sobotniego; w XVI w. kult M.B.Sz. został teologicznie pogłębiany przez → Teresę Wielką oraz → Jana od Krzyża i przejęty przez karmelitów bosych; mimo kontrowersji wokół historyczności szkaplerza i przywileju sobotniego (poł. XVII – poł. XVIII w.) 1726 pap. Benedykt XIII ustanowił święto M.B.Sz. na 16 VII (w nawiązaniu do objawień 1251 → Szymona Stocka); w 2. poł. XX w. nastąpiło pogłębienie studium duchowego znaczenia szkaplerza (bez względu na historyczność wizji); w odnowionych konstytucjach karmelitów bosych podkreślono dążenie do zjednoczenia z Bogiem za pośrednictwem Maryi (zakon odnajduje w niej swój kontemplacyjny ideał); z okazji obchodzonego 2001 w zak. karmelitańskich roku maryjnego pap. Jan Paweł II napisał list *Il providenziale evento*, w którym m.in. podkreślił, że szkaplerz jest syntezą duchowości maryjnej.

Formularz mszalny na święto M.B.Sz. (MR 136¹-137¹) w nawiązaniu do góry Karmel jako miejsca modlitwy proroków i kultu Maryi podkreśla Jej wstawiennictwo i przykład służby oraz zachęca do naśladowania Jej cnót; natomiast formularz karm. określa Ją Matką i Mistrzynią życia duchowego, która przez zjednoczenie z Jezusem Chrystusem rodzi z Kościołem

nowe dzieci oraz staje się wzorem życia ewangelicznego i modlitwy (*Zbiór mszy o NMP*, Pz 1998, 140-142); przez kult M.B.Sz. oraz noszenie szkaplerza wierzący łączą się także z całą rodziną Karmelu.

V. Macca, DIP II 581-596: *Obrzęd błogosławieństwa i nalożenia Szkaplerza NMP z Góry Karmel*, Kr 2001, 2011²; Ch. O'Donnel, *Dizionario carmelitano*, R 2007, 539-546.

Jerzy Wiesław Gogola

2. **Ikonografia** – Wizerunki M.B.Sz. nie tworzą jednego, określonego typu przedstawieniowego; ukazywano Ją najczęściej w półpostaci lub całej sylwetce, z Dzieciątkiem na ręku lub na kolanach, trzymającą w jednej ręce berło, a w drugiej szkaplerz; w obrazach nawiązywano także do schematów → Niepokalanego Poczęcia NMP (V); jeśli wyobrażenie szkaplerza nie było obecne w oryginalnej kompozycji, to je domalowywano lub doczepiano do niej w późniejszym okresie; czasami szkaplerz był trybowany na blasze sukienek okrywających cudowne obrazy.

Tematem wielokrotnie powielanym przez artystów była scena przekazania szkaplerza przez Matkę Bożą Szymonowi Stockowi (np. obrazy z Trutowa, Krakowa, Głębocic, Dobrej k. Limanowej, Krosna), a także kompozycja ukazująca Matkę Bożą w kontekście → czyszcza (III), gdy jako Orędowniczka dusz czyszcących podaje im szkaplerz; wzorem dla wizerunku M.B.Sz. przedstawianej w półpostaci były ikony, wśród nich cudowny obraz *Salus Populi Romani* z bazyliki MB Większej w Rzymie – wizerunek Maryi zachowywano w niezmięnionej postaci, wkładając jedynie w charakterystyczne splecione dłonie lub w uniesioną rączkę Dzieciątka szkaplerz; nierzadko bezpośrednim wzorem stawały się obrazy Matki Bożej → Śnieżnej, czczone w pol. kościołach zwł. w XVII i XVIII w. (Czerna, Berdyczów, Zagórz); znane są także kompozycje nawiązujące do typu → Hodegetrii, z dodanym do całości szkaplerzem trzymanym przez Maryję lub Dzieciątka (Tomaszów Lubel., Łańcut); niektóre obrazy M.B.Sz. zbliżały się do typu → Eleusy, w którym Dzieciątka tuli się do Matki, czule dotykając dłońmi Jej twarzy (np. Gdańsk – *MB Trembowelska*, Frydman, Nur, Wieniawa); takie ujęcie występuje też w Belgii, Niemczech i we Włoszech; w okresie renesansu i baroku M.B.Sz. ukazywano również w całej postaci, z Dzieciątkiem i niekiedy berłem w ręku i szkaplerzem (Barczewo, Sieradz, Sterdyń).

Odrębnym wyobrażeniem M.B.Sz. są obrazy typu Bruna, które ukazują Maryję z Dzieciątkiem lub bez Niego, w brunatnym habicie karm. i szkaplerzem w dłoniach; źródłem tej inspiracji była ikona *Madonna del Carmina* z bazyliki w Neapolu, zw. *La Bruna* (nazwa pochodzi od brązowego stroju zak. lub ciemnej karnacji Maryi); podobne przedstawienia odnaleźć można w malarstwie hiszp. z XVII i XVIII w.; na terenie Polski wykształcił się wówczas wizerunek M.B.Sz. bazujący na przedstawieniach *Mater Misericordiae* (→ Opieki Matka Boża V 1), ukazujący Maryję w brązowym habicie, otaczającą poлами swego płaszczka zakonników i zakonnice reguły karm. (klasztor Karmelitanek Bosych, Kraków).

F. Schubert, LThK IX (1937) 616-617; W. Smoleń, GrP 500; PrzSm (passim); K.S. Moisan, B. Szafrańc, *Maryja orędowniczka wierznych*, Wwa 1987, 95-139; B.J. Wanat, *M.B.Sz. w Czernej*, Kr 1988, 107-125; J. Zieliński, *Maryja w życiu Karmelu*, Kr 2001, 49-50; B.J. Kucharski, *Szata Maryi*, Kr 2009; *Pod opieką Maryi. Ku koronacji taskami słynącego obrazu M.B.Sz. z kościoła św. Krzyża w Rzeszowie*, Rz 2010.

Jolanta Wasilewska

SZKAPLERZNE BRACHTWA, stowarzyszenia rel., których członkowie zobowiązani są do noszenia → szkaplerza określonego kroju i barwy, wyrażającego związek z duchowością zakonu, z którym bractwo jest związane, albo cześć dla określonej tajemnicy wiary lub świętego.

Do b.sz. należą:

1° Arcybractwo Józefa Oblubieńca i Kamila Lellis → Józef Oblubieniec (III);

2° Arcybractwo Michała Archanioła → Michał Archanioł (III);

3° Arcybractwo Pasjonistów → Męka Pańska (V 2°);

4° Bractwo Siedmiu Boleści NMP → Bolesna Matka Boża (III);

5° Bractwo św. Benedykta – W średniowieczu nakładano bened. → oblatom szkaplerz mniejszy od zak.; w nast. wiekach wręczano go członkom bractwa zobowiązanym do modlitwy za Kościół; szkaplerz św. Benedykta (→ szkaplerz III 11) został oficjalnie zatwierdzony 1869 i powszechnie uznany 1893; bractwo mogą erygować tylko klasztory bened. należące do kongr. kasynieńskiej i sublaccyńskiej; 1950 Stolica Apost. zezwoliła oblatom i członkom bractwa na noszenie medalika św. Benedykta zamiast szkaplerza;

6° Bractwo MB Miłosierdzia – związane z → mercedariuszami i wspierające ich w pracy; wstępując do niego, członkowie przyjmują obowiązek noszenia szkaplerza MB Miłosierdzia (→ szkaplerz III 2);

7° Bractwo NMP z Góry Karmel – Rozwój kultu szkaplerza związanego z objawieniami → Szymona Stocka sprawił, że liczni wierni zaczęli nosić go na znak przynależności duchowej do karmelitów; pierwsze bractwa powstały w XIV w. we Florencji, Bolonii i Wenecji; ich przywileje zatwierdził pap. Jan XXII bullą z 3 III 1322, a potwierdził pap. Klemens VII bullą *Ex clementi* z 12 VIII 1530; decydującą rolę w rozwoju bractwa odegrał generał zak. G.B. → Rossi, który otrzymał od pap. Grzegorza XIII (bulla *Cum laudes* z 18 X 1577) potwierdzenie odpustów nadanych przez poprzedników oraz ustalenie dotyczące przywileju → sobotniego; bullą *Cum certis* z 30 X 1606 pap. Paweł V pozwolił gen. karmelitów na zakładanie arcybractw szkaplerznych poza kościołami zakonu; strukturę i organizację bractwa wyznaczała konstytucja pap. Klemensa VIII → *Quaecumque* z 7 XII 1604; członkowie bractwa przez wpisanie do księgi bractwa i przyjęcie z rąk karmelity (lub uprawnionego kapłana) szkaplerza MB z Góry Karmel (→ szkaplerz III 3) zobowiązani są do noszenia go, codziennej modlitwy, trwania w łasce uświęcającej i naśladowania NMP; rozwój bractwa w Polsce nastąpił wraz z pierwszymi fundacjami karmelitów pod koniec XIV i na pocz. XV w. (najstarsze przy klasztorze Karmelitów na Piasku w Krakowie); w Rzeczypospolitej było ono jednym z najpopularniejszych bractw w Kościele;

8° Bractwo Niepokalanego Poczęcia NMP – Zwyczaj noszenia pod habitem szkaplerza Niepokalanego Poczęcia NMP (→ szkaplerz II 5) został na prośbę koncepcjonistek franciszkanek (→ koncepcjonistki 1°) połączony przez Stolicę Apost. z odpustami i przywilejami dla osób świeckich; bractwo powstało przy → teatynach zostało 1671 zaaprobowane przez pap. Klemensa X; 1894 erygowano bractwo, później przekształcone w Arcybractwo Niepokalanego Poczęcia NMP i Matki Bożej, przy kościele teatynów S. Andrea della Valle w Rzymie; jego członkowie nosili błękitne szkaplerze; w Polsce szkaplerz Niepokalanego Poczęcia NMP propagował Stanisław → Papczyński (beatyf. 16 IX 2007); na mocy brewe pap. Innocentego XI z 20 III 1681 uzyskał on przywilej zakładania bractw przy kościołach mariańskich, zobowiązanych do odmawiania *Koronki do dziesięciu cnót ewangelicznych NMP* i modlitwy za zmarłych; 1733 K. Wyszyński otrzymał od teatynów z Rzymu upoważnienie do propagowania szkaplerza i zakładania bractw Niepokalanego Poczęcia NMP (podobnie 1911 Jerzy Matulewicz i 1992 D. Petraitis); marianie rozpowszechnili bractwo w Polsce, na Litwie i w Stanach Zjedn.; ma ono na celu modlitwę o nawrócenie grzeszników i za zmarłych;

9° Bractwo Przenajdroższej Krwi Chrystusa → Krew Chrystusa (V);

10° Bractwo Trójcy Świętej dla Wykupu Chryścjan z Niewoli – Współzałożyciel → trynitarzy, → Jan z Mathy; po 1198 założył bractwo wspomniane w bulli pap. Innocentego III *Operante patre luminum* z 21 VI 1209; jego członkowie nosili

szkaplerz Trójcy Przenajświętszej (→ szkaplerz III 1) na wzór szkaplerza trynitarzy; w nast. wiekach otrzymało ono dalsze odpusty od papieży; członkowie zobowiązani byli do modlitwy ku czci Trójcy Przenajświętszej, o cierpliwość dla niewolników chrześc. oraz za dusze w czyśćcu; do bractwa mogli przyjmować tylko trynitarze (lub kapłani przez nich upoważnieni); współcześnie ma ono na celu oddawanie czci Trójcy Przenajświętszej (m.in. przez odmawianie koronki, tzw. świętego *Trishagionu*, kontemplację i adorację) i Maryi (czczona jako Patronka i MB od Dobrego Wykupu), troskę o ludzi zniewolonych i mis. działalność akcentującą Chrystusa Wyzwoliciela;

11° Pobożna Unia MB Dobrej Rady → Dobrej Rady Matka Boża (II).

PEK XXXVII-XXXVIII 376-382; J.B. Wanat, *Zakon karmelitów bosych w Polsce*, Kr 1979, 723-724; A. Ball, *Handbook of Catholic Sacramentals*, Huntington 1991 (*Katolickie sakramentalia czyli jak czerpać z bogactw Kościoła*, Gd 2005, 157-180); T. Szkopek, *Szaty zbawienia*, Gd 2005, 157-180; W. Bomba, *Dary nieba*, Kr 2006, 1-47.

Elwira Warda

SZKAPSKA MARJA MICHAJŁOWNA, ur. 15 X 1891 w Sankt Petersburgu, zm. 7 IX 1952 w Moskwie, poetka i publicystka.

Studiowała w instytucie psychoneurologicznym w Sankt Petersburgu; za udział w kółkach marksistowskich i czynnych protestach przeciw caratowi była dwukrotnie aresztowana, 1913 skazana na zesłanie, a nast. karę zamieniono na czasową banicję; dzięki pomocy filantropa ros. N.A. Szachowa ukończyła studia filol. w Tuluzie i przez rok była słuchaczką kursu języka chiń. w szkole języków wsch. w Paryżu; tam nawiązała kontakty z ros. emigrantami (np. I.G. Erenburgiem) i podjęła współpracę z czasopismami wydawanymi w Rosji; 1916 wróciła do kraju; 1920 dzięki rekomendacjom A.A. Błoka i M.A. Kuzmina została przyjęta do nowo utworzonego pietrogradzkiego oddziału Sojuzu Poetów; wkrótce zaczęła prowadzić salon literacki, w którym bywali przedstawiciele życia lit., m.in.: A.A. → Achmatowa, O.E. → Mandelsztam, W.A. Omieljanowicz-Pawljenko-Piestowski oraz członkowie ugrupowania lit. zwanego Braćmi Serafiońskimi; 1923 wstąpiła do pietrogradzkiego oddziału wszechzwiązkowego związku pisarzy.

Pierwsze wiersze, pozostające pod wpływem romantyzującej poezji S.J. Nadsona, publikowała w „Siewiernych zapiskach” i „Wiestniku Jewropy”; za debiut lit. Sz. uważa się wiersz poświęcony pamięci L.N. Tołstoja (*Pskowskaja żyzn*, 1910); w emigracyjnej poezji *Czas wieczernij. Stichi 1913-1917* (Ptb 1922, 2000) dzięki stylizacji w warstwie obrazowej i rytmice zaznaczyły się wpływy kulturalne Zachodu; publikacja przygotowanego 1917 tomu *Wczerasznieje* (wstęp Z.N. Gippius) nie doszła do skutku; drukiem ukazały się dopiero nast. zbiory: *Mater Dolorosa* (Ptb 1921), *Baraban strogago Gospodina* (B 1922), *Krow-ruda* (Ptb 1922), *Ca-ca-ca* (B 1923), *Kitajskaja poema* (B 1923), *Kniga o Lukawom Siejatielie* (Mwa 1923), *Ziemnyje riemiesta* (Mwa 1925) oraz poematy *Jaw'* (Mwa 1923) i *Czełowiek idiet na Pamir* (*Zwiezda* (1924) z. 6, 102-106), a także książka dla dzieci *Aloszkiń galošy* (Le 1925); po 1925 Sz. zajęła się eseistyką (zebrana w tomie *Puti i poiski*, Mwa 1968); w ostatnim okresie pracowała nad zapoczątkowanym przez M. Gorkiego cyklem *Istorija fabrik i zawodow* (nieukończony); w jej twórczości zaznacza się refleksja bohatera lirycznego nad swoim miejscem w przyrodzie i pozycją wobec wieczności; często pojawiają się motywy dotyczące macierzyństwa i roli kobiety w dziejach ludzkości; w warstwie obrazowej przywołuje ona krew jako symbol życia, a także swoiste przekleństwo dziedziczenia i zapowiedź nieuchronnej śmierci; obrazy te mają ścisły związek z dziejami Rosji, rozumianymi jako cierpienia zatroskanej matki; kobiecość w jej twórczości jest nierozdzielnie związana z pojęciem dziedzictwa pokoleń i pamięcią genetyczną (temat dialogu lub sporu z przodkami); na tym tle pojawiają się asocjacje rel.; w częstych zwrotach do Boga, przypominających nieraz skargi Hioba, zaznaczają się próby zrozumienia przez bohatera lirycznego swego losu, poszukiwanie spokoju wewn., a także sprzeciw